

Služební řád pro členy Hraběcího zámeckého divadla Leopolda Lažanského v Chyši

Edice a překlad

Historický kontext

Služební nebo též pracovní řády byly interními dokumenty jednotlivých divadelních společností a vycházely z potřeby stanovit v divadelním podniku jeho vnitřní směrnice.¹ Ty měly být „přehradou proti despocii, nepořádku, přehánění a prchlivosti režie, a na druhé straně přehradou proti ledabylosti, nemravnostem a vznětlivosti herců“.² Jako pramen ke kulturním dějinám dávají služební řády možnost nahlédnout do hierarchie divadla, práv a povinností jednotlivých divadelních profesí, do dobového způsobu inscenování, ale také do každodenního života herců a služebního personálu.

Předkládaný *Služební řád pro členy Hraběcího zámeckého divadla Leopolda II. Lažanského v Chyši* se dochoval v rodinném archivu Lažanských z Bukové, jenž je uložen ve Státním oblastním archivu v Plzni.³ Hraběte Leopolda II. Lažanského (1854–1891)⁴ divadlo fascinovalo natolik, že v mládí hrál na několika městských scénách, u cestujících divadelních společností, a nakonec si zřídil divadlo na svém zámku v Chyši. Pracovní řád pro toto divadlo, tzv. *Služební řád chyšského divadla* pochází z roku 1879 a je sepsán v němčině, v tzv. kurentu (Kurrentschrift). I když byl Lažanský jeho pravděpodobným autorem, nejedná se o jeho rukopis; čistopis sepsal nejspíš písař nebo jiný zámecký úředník. Řád má celkem 10 hlav a 58 paragrafů, paragrafy jsou číslovány průběžně. Členění hlav odpovídá tematickým okruhům, jimiž se řád zabývá: I. Všeobecná ustanovení; II. Herecké obory, přidělování rolí, němé role, statování; III. Ustanovení týkající se repertoáru; IV. Všeobecná nařízení týkající se

---

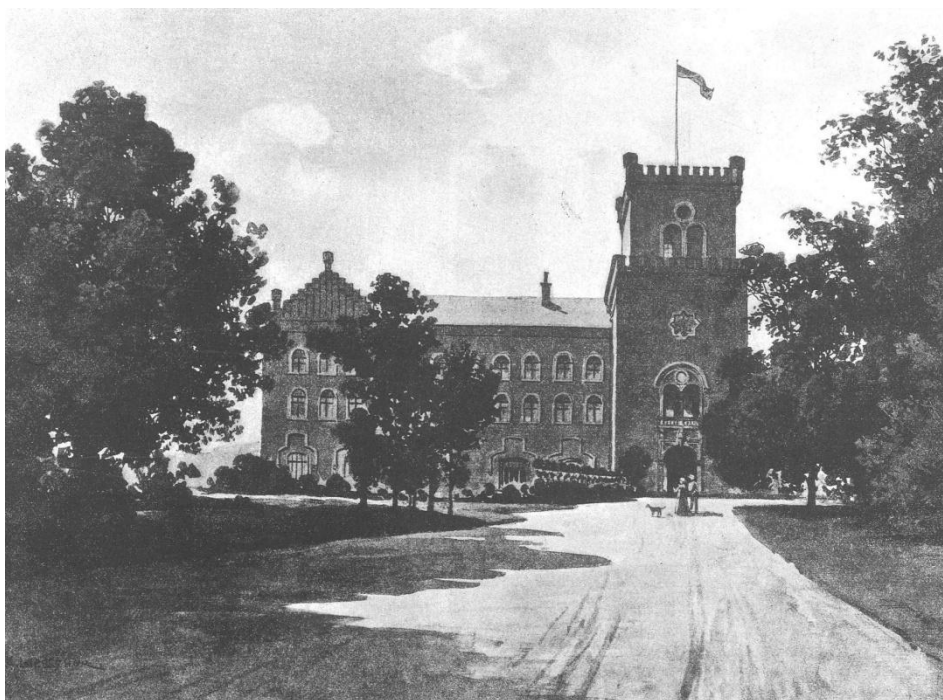
¹ K divadelním řádům v 2. pol. 18. stol.: HESSELMANN, Peter. *Interne Theaterreglements und nationale Theatergesetzgebung. Gereinigtes Theater? Dramaturgie und Schaubühne im Spiegel deutschsprachiger Theaterperiodika des 18. Jahrhunderts, 1750–1800*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 2002, s. 280–296. O divadelních řádech pražského divadla v 19. stol. psala LUDVOVÁ, Jitka. *Pracovní řád pražského německého divadla. Divadelní revue* 18, 2007, č. 3, s. 82–85.

² DÜRINGER Philipp Jakob, BARTHELIS Heinrich Ludwig. *Theater-Lexikon: Theoretisch-practisches Handbuch für Vorstände, Mitglieder und Freunde des deutschen Theaters*. Leipzig: Wigand 1841, s. 1151.

³ SOA Plzeň, pobočka Klášter u Nepomuka, RA Lažanských – chyšská větev, pozůstalost Leopolda II. Lažanského, *Služební řád pro členy Hraběcího zámeckého divadla Leopolda Lažanského*, inv. č. 434.

⁴ Hrabě a majitel fideikomisiho panství Chyše na Karlovarsku. V letech 1872–1886 vystupoval jako herec po divadlech v Rakousku-Uhersku a v Německu. 1887–1889 poslancem za Národní stranu svobodomyšlnou (Mladočechy) v Říšské radě.

zkoušek; V. Čtené zkoušky; VI. Aranžovací a scénické zkoušky; VII. Zkoušky na jevišti; VIII. Představení; IX. Nařízení týkající se především opery; X. Pokuty a způsob jejich vymáhání.

Zámek Chyše na přelomu 19. a 20. století. Repro: August Sedláček

Chyšské zámecké divadlo⁵ fungovalo necelý rok, od května 1879 do března 1880. Bylo veřejně přístupné, na jeho představení se tiskly divadelní cedule a prodávaly lístky. Mělo však některá provozní specifika, která částečně odráží i služební řád. Jedná se např. o nevyjasněné pravomoci ředitele a režiséra (např. § 26 a § 34, nebo časté přepisování slov „ředitel“ a „režisér“). To souvisí se skutečností, že Leopold Lažanský nevlastnil ředitelskou koncesi. Byl oficiálně pouze režisérem, ale smlouvy s herci signoval jako ředitel, a především provoz divadla financoval. Na cedulích uvádění ředitelé Anton Sternfeld a později Laura Kalistová zastávali tento úřad pouze formálně.⁶ Divadelní řád bohužel nezohledňuje fakt, že soubor od prosince roku 1879 jezdil na divadelní štape pod názvem „Společnost hraběcího zámeckého divadla

⁵ ZEMANOVÁ URBANOVÁ, Berenika. Jedna sezona Hraběcího zámeckého divadla v Chyši. *Divadelní revue* 27, 2016, č. 2, s. 112–132.

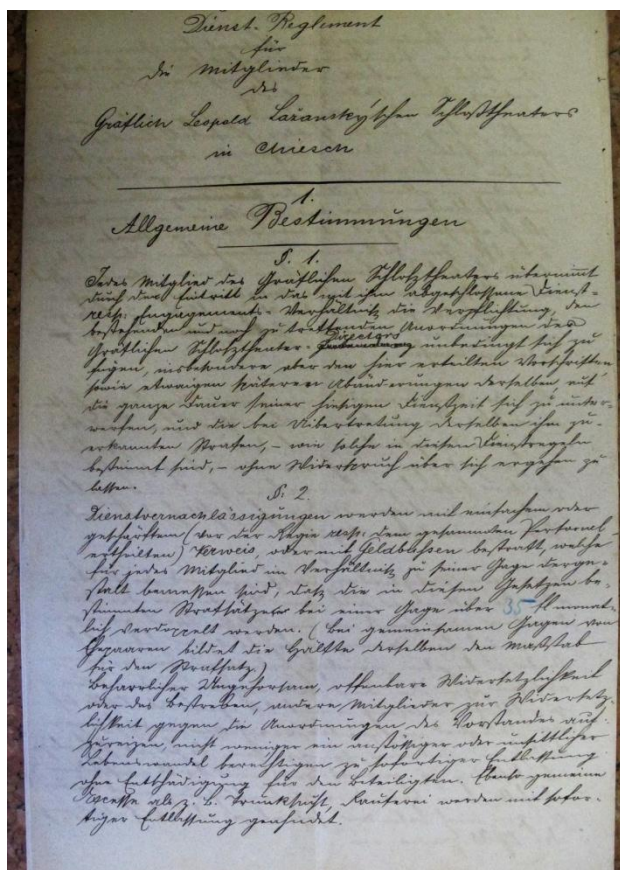
⁶ Formální ředitelství Laury Kalistové dokládá úřední spis vedený na její jméno v agendě Presidia místodržitelství, které mělo v gesci udělování divadelních koncesí. NA Praha: fond Presidium místodržitelství, 1871–1880, inv. č. 240.

v Chyši“ (*Die Gesellschaft des Gräflichen Schlosstheaters in Chiesch*); vznikl zřejmě v době, kdy Lažanský předpokládal pouze divadelní představení na zámku. Na druhou stranu obsahuje řád nařízení týkající se opery (hlava IX.), o jejímž uvádění se nedochovaly žádné doklady. Tato pravidla se tak týkala spíše uvádění hudebních čísel, například ve hrách se zpěvy.

Kromě služebního řádu se dochovalo několik dalších dokumentů, které se Služebním řádem Hraběcího zámeckého divadla přímo souvisí, například dochovaná lístky se zápisem pokut, a torzo knihy, do níž byly zapisovány pokuty (tzv. kniha pokut). Dále to jsou herecké smlouvy obsahující jmenovitě práva a povinnosti herců. Zvláštní směrnice pro služební personál (garderobu, osvětlení a dekorace), které zmiňuje § 3, se bohužel nedochovaly.

Ediční poznámka

Předkládaná edice má zpřístupnit zájemcům o dějiny divadla dobový dokument a přiblížit jej současnému čtenáři. Metoda transkripce německého textu byla uplatněna v celé edici rukopisu, a to tak, aby byl text pro dnešního čtenáře čitelný, ač ve srovnání s dnešní užívanou němčinou zachová některé dobové zvláštnosti: např. koncovku -e v singuláru 3. pádu mužského rodu: im Schlosse (im Schloss), mit dem Glockenschlage (mit dem Glockenschlag), nebo dělení složenin rozdělovníkem: Theater-Personal (Theaterpersonal), Dienst-Entsetzung (Dienstentsetzung). U

Služební řád pro členy Hraběcího zámeckého divadla v Chyši, titulní strana rukopisu.

termínů, které dnešní němčina nepoužívá, je ponechán přesný přepis, konkrétně u slov „Contravention“ (právnícký termín: jednání v rozporu) a „Collationir-Probe“ (zkouška, t.j. zkouška pro kolacionování rukopisu, tj. kontrola správnosti opisů jednotlivých rolí).

a) Změny v textu

- Vynechané písmeno *h* se doplňuje podle současného pravopisu, mění se tak značení délky: *Büne* → *Bühne*, *Wonung* → *Wohnung*, *wärend* → *während*, *sowol* → *sowohl*, *one* → *ohne*, *Feler* → *Fehler*, *Ur* → *Uhr*.
- Kontrahované tvary jsou v textu upraveny do současné podoby: *zustenden* → *zustehenden*, *eingin* → *eingehen*.
- *e* na *a* (*Enfanger* → *Anfänger*).
- *ä* na *e* (*Verläumdungen* → *Verleumdungen*).
- *ou* na *u* (*Coulissen* → *Kulissen*).
- Zkracování slov pomocí konvenční značky (vodorovná čárka nad písmenem) je mlčky rozepsáno (např. *übernimmt*, *vorkommen*, *Bestimmungen*).
- Zdvojené konsonanty upravuje edice podle současného pravopisu, např. *trettenden* → *tretenden*.
- Skupina konsonantů *th* je upravena podle současného pravopisu: *Theil* → *Teil*, *ertheilen* → *erteilen*.
- Kolísání *s* a *ß* (např. *Schloßtheater*, *daß*, *vergißt*, *Erlaubniß*, *indeß*) je upraveno podle současného pravopisu, tj. na tvar *Schloss theater*, *dass*, *vergisst*, *Erlaubnis*, *indes*.
- Podle současného pravopisu je v určitých případech upraveno *c* na *z* (*Excesse* → *Exzesse*).
- *k* na *c* (*Instruktion* → *Instruction*, *Funktionen* → *Functionen*).
- *c* na *k* (*Conzert* → *Konzert*, *Contract* → *Kontrakt*, *Conventionalstrafe* → *Konventionalstrafe*).
- Zkrácená forma 2. pádu jednotného čísla je rozepsána: *des Buch's* → *des Buches*.
- Diakritika se přizpůsobuje současnému úzu: slova „*Contracten*“, „*Conventionalstrafe*“, „*Contravention*“ jsou v rukopise psána s háčkem nad majuskulním C (sloužilo k odlišení od písmene I), v edici se háček pomíjí a je psáno bez něj, resp. pomocí přepisu *c* → *k*.
- Dvojtečky uvnitř závorek a u znaku paragrafu jsou odstraněny.
- Kolísavé tvary plurálu jsou převedeny do současného jazyka: *Kontrakten* → *Kontrakte*.
- V rukopise používané tvary „*Repertoire*“ nebo „*Proszen*“ edice upravuje podle současné němčiny na „*Repertoire*“ a „*Proszenium*“.
- Kolísání velkých a malých písmen se upravuje podle současného pravopisu.

- Psaní slov dohromady a zvlášť se přizpůsobuje současnému pravopisu (irgend eine → irgendeine).
- Slova oddělená rovnítkem, především složeniny, jsou nahrazeny pomlčkou:
Theater=Personal → Theater-Personal, Dienst=Entsetzung → Dienst-Entsetzung.

b) Grafické řešení

- Některá slova v rukopise jsou psána latinkou, což sloužilo k jejich zvýraznění. V edici jsou psána kapitálkami.
- Řádkování a dělení slov není zachováno.
- Paragraf 11 se v rukopisu opakuje, což je jednoznačná písařská chyba. Paragrafy 11(2) – 57 jsou proto přečíslovány na 12–58.

Dienst Reglement für die Mitglieder des Gräflich Leopold Lažanskýschen Schlosstheaters in Chiesch

I. Allgemeine Bestimmungen

§. 1.

Jedes Mitglied des Gräflichen Schlosstheaters übernimmt durch den Eintritt in das mit ihm abgeschlossene Dienst- resp. Engagements-Verhältnis die Verpflichtung, den bestehenden und noch zu tretenden Anordnungen des Gräflichen Schlosstheater-DIREKTORS unbedingt sich zu fügen, insbesondere aber den hier erteilten Vorschriften sowie etwaigen späteren Abänderungen derselben, auf die ganze Dauer seiner hiesigen Dienstzeit sich zu unterwerfen und die bei Übertretung derselben ihm zuerkannten strafen – wie solche in diesen Dienstregeln bestimmt sind – ohne Widerspruch über sich ergehen zu lassen.

§. 2.

Dienstvernachlässigungen werden mit einfachem oder geschärftem (vor der Regie resp. dem gesamten Personal erteilten) VERWEIS, oder mit GELDBUSSEN bestraft, welche für jedes Mitglied im Verhältnis zu seiner Gage dergestalt bemessen sind, dass die in diesen Gesetzen bestimmten Strafsätze bei einer Gage über 35 Fl⁷ monatlich verdoppelt werden. (Bei gemeinsamen Gagen von Ehepaaren bildet die Hälfte derselben den Maßstab für den Strafsatz).

Beharrlicher Ungehorsam, offenbare Widersetzlichkeit oder das Bestreben, andere Mitglieder zur Widersetzlichkeit gegen die Anordnungen des Vorstandes aufzureizen, nicht weniger ein anstößiger oder unsittlicher Lebenswandel berechtigen zu sofortiger Entlassung ohne Entschuldigung für den Beteiligten. Ebenso gemeine Exzesse als z. B. Trunksucht, Rauferei werden mit sofortiger Entlassung geahndet.

§. 3.

Das beim Theater angestellte Personal für Garderobe, Dekoration, Beleuchtung etc., erhält seine Instruktion. Wer solche nicht erfüllt, macht sich nach wiederholter Übertretung seiner Stelle verlustig. Die Oberregie ist in allen Dienstangelegenheiten die nächste Instanz für das Theater-Personal. Sämtliche Mitglieder haben den Anordnungen des Regisseurs bei Proben

---

⁷ Fl. = Florin. Částka je zde napsána tužkou.

und bei Vorstellungen genau zu befolgen, da dieselben in allen Fällen der DIRECTION allein verantwortlich bleiben. Wer den Regisseur in seiner Amtspflicht absichtlich stört, verwirkt eine Strafe von 2 bis 5 Fl. Im Fall einer unverhofften Widersetzlichkeit hat die Regie sich in keinen Wortwechsel einzulassen, sondern das Mitglied, welches in dieser Weise sich vergisst, für den Augenblick zur Ruhe zu verweisen und dann dem DIREKTOR Anzeige davon zu machen.

§. 4.

Von der Regie wird ein eigenes Register gehalten in welches die vorkommenden Versehen und Ordnungswidrigkeiten mit dem Namen der Schuldigen einzutragen, auch die darauf gesetzten Geldstrafen sofort zu bemerken sind, und gibt der Kasse die nötige Notiz hinsichtlich der an der Gage verwirkten Abzüge.

§. 5.

Diejenigen Mitglieder, welche während der Proben oder Vorstellungen auf dem Theater, in den Garderoben oder sonst wo im Schlosse Streit erregen, oder durch Erwiderungen fortsetzen, haben 1 Fl Strafe zu bezahlen. Förmliche Beleidigungen werden – abgesehen von dem Beleidigten zustehenden gerichtlichen Anspruch – mit 2 Fl geahndet. Sollte sich ein Mitglied noch weiter vergessen und sich sogar tötlich an anderen vergessen, so hat es sofortige Verhaftung zu gewärtigen, und tritt nächst dem deshalb eine besondere Untersuchung und Bestrafung – nach Befinden sofortige Dienstentsetzung des Schuldigen – ein.

§. 6.

Jedes Mitglied hat sich sowohl während seiner Funktionen auf der Bühne, als auch im bürgerlichen Leben ungünstiger Bemerkungen über die bei dem Schlosstheaterwesen getroffenen Anordnungen, sowie über seine Mitkünstler zu enthalten, in gleichen jede ungünstige Äußerung über bevorstehende theatralische Aufführungen im Publikum sorgfältig zu vermeiden. Zuwiderhandlungen werden mit dem Betrage von 1–5 Fl bestraft. Böswillige Verleumdungen, sowie lügenhafte Andichtungen begründen ein Recht zur sofortigen Dienstentlassung.

§. 7.

Jedes Mitglied ist verbunden, seine Rollen und Musikstücken reinlich zu erhalten und sorgfältig aufzubewahren. Wer dagegen fehlt und etwas verliert oder unbrauchbar macht, wird auf seine Kosten dafür verantwortlich.

§. 8.

Wer sich ohne Erlaubnis über Nacht entfernt, hat 1 Fl Strafe verwirkt. In Wiederholungsfällen und nach erhaltener Verwarnung kann die Strafe verschärft werden bis zur Entlassung ohne Entschädigung.

§. 9.

Niemand darf ohne Erlaubnis in einem öffentlichen Konzert oder einer sonstigen Produktion mitwirken, bei Strafe von 2–5 Fl.

§. 10.

Wenn gegen ein Mitglied gerechte Beschwerden über Schulden eingehen, so ist die DIREKTION berechtigt, es zur Zahlung mittelst Gagenabzug anzuhalten.

§. 11.

Wenn ein Mitglied durch Krankheit an der Erfüllung seiner Pflicht gehindert wird, so hat es der Oberregie, bei Strafe von 30 Kr,⁸ sofort Anzeige davon zu machen. Spätestens 24 Stunden nachher hat der Patient bei Vermeidung von 1 Fl Strafe ein Krankheitszeugnis des Arztes beizubringen. Bei erwiesener Verstellung und dadurch verhinderter Aufführung eines Stückes werden 5 Fl Strafsatz an der Gage abgezogen.

Bei längerer Krankheitsdauer hat der Arzt alle wöchentlich wenigstens zweimal dem DIREKTOR Nachricht über den Zustand des Patienten zu geben. Ein wiederhergestelltes Mitglied zeigt bei Vermeidung von 30 Kr Strafe seiner Genesung sofort dem DIREKTOR. Ein einmal als Krank gemeldetes Mitglied darf bis zur Wiederherstellung seiner Gesundheit seine Wohnung nur dann verlassen, wenn der Arzt Bewegung im freien für notwendig hält, in welchem Fall ein Zeugnis von demselben verlangt werden kann. Verstöße dagegen werden in jedem Übertretungsfalle mit 1 Fl Strafe belegt.

§. 12.

---

⁸ Kr. = Kreuzer.

Kein Mitglied erhält seine letzte Gage, wenn es nicht zuvor seine Rollen, Garderobestücke und Requisiten richtig abgeliefert oder für das Fehlende vollständigen Ersatz geleistet hat. Wer sein Vertrag eigenmächtig bricht und heimlich davon geht, hat – außer den gegen ihn geltend zu machenden Entschädigungsansprüchen und resp. Konventionalstrafen – sofortige Veröffentlichung seines Verhaltens in Theater- und sonstigen Blättern, sowie Nachrichtenerteilungen an die Bühnen-DIREKTIONEN zu gewärtigen.

§. 13.

Bekanntmachungen des DIREKTORS an das Personal werden durch geeignete Bestimmungen erlassen, und haben die Mitglieder an den Vorstellungsabenden davon Kenntnis zu nehmen. Etwaige Bemerkungen darüber müssen spätestens bis 11 Uhr des anderen Morgens eingereicht werden.

§. 14.

Alle wichtigen Geschäftshandlungen müssen schriftlich betrieben werden. Wenn indes der DIREKTOR ein Mitglied zu einer Besprechung im Theater oder im Amtslokale einladen lässt, so ist der Einladung bei Strafe von 30 Kr Folge zu leisten.

Die Einmischung der Eltern und Ehemänner der Schauspielerinnen in dienstlichen Verhältnissen der Letzteren ist nicht gestattet.

II. Rollenfächer, Rollenverteilung, Stumme Rollen, Statisterie

§. 15.

Ogleich in dem zwischen den gräflich Leopold Lažanskýschen Schlosstheater und den darstellenden Mitgliedern der Bühne abgeschlossenen KONTRAKTE für Einzelne ein Rollenfach ausgesprochen ist, für welches sie sich vorzugsweise qualifizieren und verpflichtet sind so kann doch in der Beurteilung der Schlosstheater-DIREKTION allein unterstellten dringenden Fällen letzterem davon abgewichen werden.

Kein Darsteller ist daher berechtigt auf irgendeine einzelne Rolle einen absolut gültigen Anspruch zu machen, oder eine ihm zugeteilte darum zu verweigern, weil die von ihm gewünschte einem anderen Künstler übertragen wurde. Es steht der Schloss-DIREKTION außerdem das Recht zu, nicht allein nach der Aufführung irgend eines Stückes, sondern auch während des Einstudierens desselben einen Rollenwechsel eintreten zu lassen, wozu

vorzugsweise Wechsel im Personal, Krankheiten, oder der Umstand Veranlassung geben können, dass ein Darsteller sich bei den Vor- oder Theaterproben einer ihm übertragenen Partie nicht gewachsen zeigt, dass dieses Recht auch da stattfindet, wo ein Gast oder Debütant in einer schon besetzten, gleichviel ob von dem bisherigen Besitzer schon gespielten oder nicht gespielten Rolle, auftritt, ist selbstverständlich. Auch ist in einem solchen Falle der erste Besitzer verpflichtet, eine andere Rolle in demselben Stücke zu übernehmen.

CONTRAVENTIONEN⁹ gegen diese § ziehe eine Strafe von 5–10 Fl nach sich.

§. 16.

Glaubt indes ein Künstler gegen die Übernahme einer ihm zugeteilten Rolle gegründete Einwendungen machen zu dürfen, so hat er solche bei dem Schlosstheater DIREKTORS anzubringen, welcher über den betreffenden Fall entscheidet. Aber wenn auch ein Künstler gegen eine ihm zugeteilte Rolle Einwendungen zu machen gedenkt, so ist doch die sofortige Zurücksendung als eine grobe Verletzung der Schicklichkeit durchaus untersagt. Der Anfänger hat in allen Fällen über den Empfang einer Rolle vorläufig zu quittieren. Werden die gemachten Einwendungen für genügend befunden, so wird die fragliche Rolle wieder abgeholt werden, wo sie als dann im Quittungsbuch wieder zu streichen ist.

CONTRAVENTIONEN gegen diesen § ziehen eine Strafe von 30 Kr bis 2 Fl nach sich. Zu Wiederholungsfällen kann die Strafe erhöht werden.

§. 17.

Wenn einem Darsteller die ihm zugeteilt gewesene Rolle auf seine vorangegangene Einwendung wieder abgenommen wird, so befreit ihn dieses durchaus nicht von der Übernahme jeder andere in demselben Stücke.

§. 18.

Weigert sich ein Mitglied beharrlich, eine Rolle zu übernehmen, zu deren Leistung es verpflichtet erkannt wird, so hat dieses eine Strafe von 5 Fl zur Folge welche nach der Schwere des Falles bis zum Betrage der halben Monatsgage gesteigert werden kann.

§. 19.

---

⁹ Contravention = Gesetzes-, Vertragsbruch.

Zum Einstudieren einer neuen Rolle im Schauspieler werden so viel Tage gewährt, als die Rolle im Bogen zählt, wobei natürlich diejenigen Tage, an welchen ein Mitglied eine nicht unbedeutende Rolle zu spielen hat, nicht mitgerechnet werden. Rollen, die auf dem Repertoire eines Schauspielers stehen, müssen längstens in 2 Tagen geliefert worden. Für Repetitionen solcher Rollen, die während der laufenden Saison gespielt wurden, wird ein Tag gewährt, ausgenommen wenn seit der letzten Aufführung des Stückes nicht mehr als 14 Tage verflossen sind, in welchen Falle sie unweigerlich zu übernehmen ist, wenn der Schauspieler den Tag vor der Vorstellung, ja in dringenden Fällen selbst am Tage derselben, die Aufforderung dazu erhält. Ganz kleine Rollen kommen hierbei gar nicht in Betracht. Zum Einstudieren einer Opernpartie wird höchstens doppelt so viel Zeit gewährt, wie in den oben erwähnten Fällen für das Schauspiel bestimmt ist. Wer gegen diese § fehlt, zahlt 2 Fl Strafe, und wird nach Umständen nach § 17 bestraft.

§. 20.

Von Übernahme stummer Rollen Niemand befreit. Zu der Regel sollen diejenigen Mitglieder, welche erste Rolle spielen, davon verschont bleiben.

III. Repertoirebestimmungen

§. 21.

Das Repertoire wird jeden Sonntag schriftlich bekannt gegeben. Wer gegen dasselbe eine Einwendung zu machen hat, muss solche spätestens bis 11 Uhr des folgenden Morgens bei der Direktion schriftlich anbringen. Unterlässt er dieses, so bekennt er sich zur Einhaltung des bekannt gemachten Repertoires verpflichtet. Erscheint bis 11 Uhr das andere morgens überhaupt von keinem Mitglied eine Einrede so betrachtet die Direktion das Repertoire als unbedingt. Nur in den Fällen durchaus nicht zu beseitigender Hindernisse wird ein auf dem gültig gewordenen Repertoire sich befindendes Stück mit einem andere vertauscht worden. Solche Abänderungen werden sodann durch besondere Bestimmungen bekannt gemacht werden, und sind von den betreffenden Mitgliedere zu unterzeichnen (siehe § 12). Wer ein von ihm anerkanntes Repertoire ohne einem treftigen Grund (z. B. durch Krankheit) stört, fällt für jede einzelne von ihm gehinderte Vorstellung in eine Strafe von 5 Fl, welche nach der Schwere des Falles bis zum Betrage der halben Monatsgage gesteigert werden kann.

§. 22.

Die Uhr im Schlosse ist die Normatur¹⁰ für Vorstellungen und Proben.

IV. Die Proben im Allgemeinen betreffend

§. 23.

Die zu Proben jeder Art bestimmte Zeit wird mündlich und nur in besonderen Fällen durch ZIRKULAR bekannt gemacht und ist jedes Mitglied verpflichtet, allabendlich während der Dauer einer Vorstellung sich zu unterrichten.

§. 24.

Bei allen Proben, sie mögen auf der Bühne oder im Zimmer gehalten worden, muss die größte Stille herrschen. Wer durch Scherze, Lachen, Lärmen, vernehmbares Sprechen hinter der SZENE die Probe stört, angesichts der Probiereden isst, trinkt oder sich mit Nebenarbeiten namentlich stricken, nähen beschäftigt zahlt eine Strafe von 12 Kr bis 1 Fl.

§. 25.

Jede Probe nimmt pünktlich in angezeigten Stunde ihren Anfang. Zu spätes Kommen zu derselben oder weitere Versäumnisse kann nur durch nachgewiesene Krankheit entschuldigt werden, wenn dieselbe sofort angezeigt ist.

V. Leseproben

§. 26.

Bei jedem Stücke, welches eine Leseprobe nötig macht, hat der Regisseur¹¹ nach Möglichkeit dafür zu sorgen, dass dasselbe den darin Beteiligten schon vor derselben bekannt sei. Er hat dieses entweder zu tun durch ZIRKULATION des Buches oder durch Vorlesung des Stückes. Sowohl bei den Leseproben wie bei den Vorlesungen soll die größte Ruhe herrschen. Wer da wieder handelt, verfällt in eine Strafe von 12 Kr bis 1 Fl, dieselbe Strafe trifft diejenigen,

---

¹⁰ Právnícký termín, převzato z latiny.

¹¹ Původně psáno Direktor, které bylo škrtnuto a nahrazeno termínem Regisseur.

welche durch verspätetes Kommen den Anfang oder Verlauf der Leseprobe stören.

Da die Leseprobe die Grundlage zu allen Folgenden bildet, so ist es nötig, dass mit voller Stimme gelesen werde, weil sonst die Auffassung des Lesenden nicht richtig beurteilt werden kann. Ausnahmen können mit Rücksicht auf besondere Anstände nur von dem DIREKTOR gestattet werden; sonst aber hat der Zuwiderhandelnde eine Strafe von 1 – 2 Fl zu bezahlen.

§. 27.

Die Leseprobe hat den Zweck, den rhetorischen Teil der Darstellung zu begründen, Verabredungen über dieselbe zu nehmen, oder ersprießliche Abkürzungen in Vorstellung zu bringen. Ohne Bewilligung des Regisseurs darf niemand eine Kürzung oder Änderung seiner Rolle vornehmen. Jeder Beteiligte ist verpflichtet, möglichst im Charakter der Rolle laut und deutlich, mindestens aber ohne auffallenden Anstoß zu lesen. Jeder, von dem nicht voraus zu setzen ist, dass er das Stück schon genau kenne, ist verbunden, der Leseprobe von Anfang bis zu Ende beizuwohnen, auch wenn er nur wenige Worte zu sprechen hätte. Einer Vorlesung aber muss jeder, der im Stücke beschäftigt ist, vollständig beiwohnen, auch wenn er dasselbe schon kennt. Übertretungen dieses § haben eine Strafe von 30 Kr zur Folge.

Bei Leseproben, die unter der Benennung COLLATIONIR-Proben angezeigt worden, brauchen die Beteiligten nur bei ihren SZENEN gegenwärtig zu sein.

VI. Arrangir- und Sceneproben

§. 28.

Arrangierproben haben den Zweck auf der Bühne selbst die Darsteller vorläufig mit den Einrichtungen bekannt zu machen, welche die Regie für die Aufführung getroffen hat, damit die eigentlichen Theaterproben nicht zu sehr aufgehoben werden. Es darf bei denselben noch aus der Rolle gelesen, aus dem Blatte gesungen werden. Da in solchen Proben vielleicht nicht alle Szenen gelesen oder gesungen worden, so ist jeder Beteiligte verpflichtet, denselben von Anfang an beizuwohnen.

§. 29.

Dasselbe liegt ihm bei Szenenproben ob Versäumnisse und Ordnungsübertretungen ziehen dieselbe Strafe nach sich, die weiter unten bei den Theaterproben bemerkt sind. Zuweilen

werden die vollständigen Leseproben mit der Arrangierprobe vereinigt werden. Auch hier gelten dieselben Strafen.

VII. Theaterproben

§. 30.

Bei der ersten Theaterprobe kann es vorkommen, dass noch nicht alle DEKORATIONEN vollständig geordnet sind. Zu diesem Falle sollen aber, damit der Darsteller genau probieren kann, wenigstens die Türen, durch welche er zu kommen und zu gehen, die Treppen, Brücke, Möbel, mit denen er es zu tun hat, vorhanden und die Grenzen des szenischen Raumes genau bezeichnet sein.

§. 31.

Schon bei der ersten Theaterprobe wird von den Darstellern gefordert, dass mindestens das mechanische Geschäft des Memorirens völlig beendigt sei und das Spiel schon deutlich markiert werde. Ein Auftreten mit der Rolle oder Singstimme kann dabei durchaus nicht mehr gestattet werden. Wer gegen diese Ordnung fehlt, zahlt eine Strafe von 30 Kr.

§. 32.

Der Anfang eines jeden AKTS wird auf der Bühne wie in den Ankleidezimmern durch ein Glockenzeichen angegeben.

§. 33.

Bei allen Theaterproben hat jeder bei Strafe von 6 Kr pünktlich auf sein Stichwort die SZENE zu betreten, und kann die Entschuldigung, dass dasselbe in der Rolle nicht richtig vermerkt sei, nicht angenommen werden, da es jedes Schauspielers Pflicht ist, sich von der Richtigkeit desselben bei der Leseprobe oder mittelst Durchsicht des Buches schon vor der Theaterprobe zu überzeugen. Auch wird ihn ein mit allen zum Auftreten nötigen Stichwörtern außerhalb der Scene aufgelegtes Szenarium dabei unterstützen. Wer den Anfang einer Probe durch zu spätes Kommen verzögert, zahlt 12 Kr.

Wer zu Anfang oder während des Verlaufes einer Probe außer dem Theater herbeigerufen werden muss, zahlt 15 Kr. Häufige Wiederholungen des letzten Falles können jedoch als

Probes Dienstwegen betrachtet und mit einer Strafe, die bis zum Betrage einer halben Monatsgage steigen kann, belegt werden.

§. 34.

Bei allen Proben auf der Bühne, die nicht Arrangierproben sind, darf niemand, außer den nicht der Leitung der Probe Beauftragten, des Proszenium oder den übrigen zur Handlung gehörigen kaum betreten, eben so wenig zu dem Orte seines Auftritts über die Szene gehen. Wer aufzutreten hat, soll, wie abends bei der Vorstellung, hinter den DEKORATIONEN weg, zu dem Ort seines Auftritts gelangen. Die Türe, durch welche auf- oder abgetreten wird, soll nur dann öffnen stehen oder geöffnet werden, wo es die Handlung ausdrücklich bedingt. Auch soll bei der Probe jeder genau gerade nur den Platz einnehmen, der dem Sinne der Handlung und den Anordnungen der Regie gemäß ist, nicht sitzen, während er zu stehen, nicht stehen, während er zu sitzen hat. Es soll ferner jeder so lange auf der Szene sein, die vorgeschriebene Handlung es erfordert, selbst wenn er nicht zu sprechen hat, auf nach dem Abgange nach so lange ganz in der Nähe verweilen, bis der Akt beendet ist, oder er sich sonst auf sicher Art überzeugt hat, dass der Regisseur die Wiederholung eines Auftritts nicht mehr verlangen wird. Endlich sollen die Darsteller bei den Proben das Zwischenspiel genau bezeichnen und die Handlung pantomimisch¹² in dem gehörigen Grade verfolgen. CONTRAVENTIONEN gegen diesen § werden mit 6 Kr für jeden einzelnen Fall bestraft.

Das männliche Personal soll ohne Kopfbedeckung probieren, es sei denn, dass die Handlung das Gegenteil mit sich bringt, in welchem Falle es sogar zu fordern ist. Der Gebrauch von Stöcken, Regenschirmen oder ähnlichen Gegenständen ist untersagt, falls dergleichen Gegenstände nicht etwa zur Handlung gehören. Die Damen sollen nie in einer Bekleidung probieren, die den freien Gebrauch der Arme und Hände hindert. Gegen alle diese Verletzungen wird teils durch augenblicklichen Verweis, teils durch Strafen in vorhin angegebener Art eingeschritten werden.

§. 35.

Von jedem Stücke kann eine Hauptprobe angesetzt werden. Diese ist seitens der Darstellenden völlig gleich der ersten Vorstellung selbst zu behandeln; es ist daher auch mit voller Stimme in derselben zu sprechen. Die Darstellenden sind sogar ausnahmsweise gehalten, da, wo ungewohnte Kostüme vorkommen und dergleichen, auf Verlangen des

---

¹² pantomimisch = ohne Worte

DIREKTORS in vollem Anzüge zu probieren bei Proszenium, sehr anstrengenden Rollen bleibt es dem DIREKTOR überlassen, dem Darsteller solcher Rollen zu erlauben bloß zu markieren, um seine Kräfte für die Vorstellung zu sparen. Das darf jedoch nur ausnahmsweise geschehen. Wer ohne besondere Erlaubnis auf der Hauptprobe nicht so spielt und spricht wie bei der Vorstellung, verfällt in eine Strafe bis zu 2 Fl.

VIII. Vorstellung

§. 36.

An Tagen, wo Vorstellungen gegeben worden, darf bei Strafe von 30 Kr kein Theatermitglied sich von seiner Wohnung so weit entfernen, dass es nicht ohne Mühe aufgefunden werden kann. Zu diesem Zwecke hat es durch seine Hausgenossen oder mittelst Anschlags an seiner Tür anzuzeigen, wo es zu finden ist. So wird gern gesehen werden, wenn die Mitglieder sich eine Stunde vor der Vorstellung im Schlosstheater einfinden.

§. 37.

Die Ordnung im Ankleiden und Frisieren wird nach der Reihenfolge bestimmt, in welcher die zu der Vorstellung nötigen Personen aufzutreten haben, und müssen die in späteren Szenen oder Akten den früher Beschäftigten nachstehen. Sollten diese sich indes nicht zu rechten Zeit im Ankleidezimmer eingefunden haben, so ist es ihre Schuld, wenn sie zurückstehen müssen und die können die dadurch bewirkten Versäumnisse nicht von sich ab-, auf den Garderobier und Friseur schieben.

§. 38.

Nach der Ordnung soll jede im ersten Akt beschäftigte Person 1 Stunde vor Anfang der Vorstellung sich im Ankleidezimmer befinden eine Viertelstunde vor demselben völlig angekleidet sein. Sollte ein Mitglied durch Nachlässigkeit des Garderobepersonals daran verhindert sein, so hat es dem Regisseur sofort Anzeige davon zu machen.

§. 39.

Eine Viertelstunde von dem Anfange einer Vorstellung gibt der Inspektor¹³ mittelst der Glocke ein Zeichen, mit dem Anfange der Ouvertüre ein zweites. Der Orchesterdirigent hat mit dem Glockenschlage, ohne weiteres Zeichen von der Bühne herab, die Ouvertüre zu beginnen. Verzögert ein Mitglied durch seine Schuld den Anfang der Vorstellung, so dass dieselbe nicht mit dem letzten Takt der Ouvertüre beginnen kann, so fällt es in eine Strafe von 30 Kr. Am Schlusse eines Akts und bei dem Anfange des folgenden gibt der Inspektor jedes Mal ein neues Zeichen mit der Glocke.

§. 40.

Wer sich im Zwischenakte umzukleiden hat, muss bei Strafe von 12 Kr dem Regisseur zuvor davon Anzeige machen. Zum Umkleiden wird höchstens eine Zeit von 15 Minuten von da ab gewährt, wo der Betreffende zuletzt die Szene verlassen hat. Für jede Minute länger werden 12 Kr Strafe erlegt.

§. 41.

Wer zu früh oder zu spät, oder nicht von der richtigen Seite auftritt, zahlt 12 Kr.

§. 42.

Wer einen ganzen Auftritt versäumt, zahlt 30 Kr. Bei erwiesener Absicht zu stören kann der Schuldige nach §: 2 behandelt werden.

§: 43.

Wer aber eine Vorstellung ganz versäumen sollte, gleichviel wie groß oder kleine seine Rolle sei, fällt in eine Strafe von 5 Fl, und wenn hierbei Absicht oder böser Wille im Spiele sein sollte, so kann diese Strafe bis zu Abzug einer halben Monatsgage erhöht werden.

§. 44.

Wer das in der Probe verabredete nicht ausführt betreffe es das Arrangement, die Betretung, das Spiel oder das Kostüm, fällt, wenn es aus Mangel an Achtsamkeit geschieht, in eine Strafe von 30 Kr, wenn es absichtlich geschieht, von 2 Fl. Wer einem andere seine Rolle vorsätzlich verdirbt, verfällt in eine Strafe von 5–10 Fl.

§. 45

---

¹³ Inspektor = Inspizient.

Wer selbst bei der Vorstellung seine Rolle nicht gehörig memoriert hat, verfällt in eine Strafe bis zu 2 Fl. Zeigt es sich, dass ein Mitglied dauernd in dem geahndeten Fehler beharrt, so dass eine öftere Störung des Ensembles durch dasselbe herbeigeführt wird, so kann die DIREKTION das betreffende Mitglied für dienstunfähig erklären und auf KONTRAKT Auflösung antragen.

§. 46.

Das Extemporieren ist bei Strafe von 1 Fl untersagt. Zusätze, Abänderungen, von denen der Künstler glaubt, die Wirkung seiner Rolle oder des Stücks zu vergrößern, hat er bei der Probe mit der Regie zu verabreden. In modernen Possen und modernen Lustspielen soll jedoch das Extemporieren gestattet sein, insofern es nur einzelne Äußerungen des Witzes und der Laune in sich begreift und nichts unschickliches oder anstößiges enthält, deshalb der Extemporierende für jedes Wort verantwortlich bleibt.

Das genaue KOPIREN bekannter Persönlichkeiten, wenn solches nicht zur Rolle gehört, ist untersagt, das Verdecken oder Gutmachen einer zufälligen Verlegenheit oder Stockung im Spiele ist überall erlaubt, ja erwünscht.

§. 47.

Kein Darsteller soll die im Vordergrund quer über die Bühne gezogene Linie überschreiten; auf nicht weiter in den Kulissen vertreten, als die dort gezogene Linie gestattet, bei Strafe von 12 Kr.

§. 48.

Der Requisiteur und der Inspizient sind angewiesen, jedem Darsteller das nötige Requisit vor dem Anfange der Vorstellung zu überweisen. Vergisst es der Darsteller zu der betreffenden Szene mitzubringen, so hat er 15–30 Kr Strafe zu bezahlen.

§. 49.

Wer ein Requisit nach dem Gebrauch nicht dem Requisiteur oder dem Garderobier wieder zurückgibt und verliert, hat das Verlorene nach seinem Wert zu ersetzen.

§. 50.

Keinem in einer Vorstellung freien Mitglieder kann es gestattet sein, derselben aus Kulissen zuzusehen. Auch ist dem Anbeschäftigten nicht gestattet, sowohl während, als zwischen den Akten die Bühne zu betreten, sofern ihn nicht eine wichtige Veranlassung dazu zwingt, in welchem Falle er die Anzeige bei der Regie oder Inspektion zu machen hat.

CONTRAVENTIONEN gegen diesen § werden mit 30 Kr Geldstrafe belegt.

§. 51.

Das Aufhalten von Domestiken und Ankleiderinnen hinter der Szene ist, außer wenn die REGIE Erlaubnis erteilt, untersagt. Die Herrschaften haben für ihre Dienstboten zu haften, und wo diese gegen die Ordnung fehlen, eine Strafe von 24 Kr zu zahlen.

§. 52.

Nötige mündliche Ankündigungen an das Publikum müssen auf verlangen von allen männlichen Darstellern übernommen werden und, wo möglich, in schwarzer Kleidung aller Form gemäß, gesehen. Dem Ablehnen einer übertragenen Annonce wird mit einer Strafe von 1 Fl begegnet werden.

§. 53.

Alles sonstige Anreden des Publikums ist bei Strafe von 2 Fl verboten. Beleidigungen desselben in Worten oder Mienen würden die härteste disziplinarische Ahndung nach Umständen Entlassung zur Folge haben.

§. 54.

Wenn ein Darsteller von dem größeren Teile des Publikums hervorgerufen wird, so hat er zu erscheinen und durch stumme Verbeugung seinen Dank auszudrücken. Beifallsbezeugungen, die das Publikum einem Darsteller während einer Szene oder nach einer einzelnen Gesangsnummer gibt, dürfen nicht durch eine Verbeugung gegen dasselbe erwidert werden. Nur wer bei seinem Auftritt von dem Publikum mit Applaus empfangen wird, möge auf möglichst diskrete Weise dafür pantomimisch danken. CONTRAVENTIONEN gegen diesen Paragraphen werden mit 30 Kr für jeden einzelnen Fall bestraft.

IX. Die Oper besonders betreffend

§. 55.

Im Allgemeinen beziehen sich alle vorstehenden Bestimmungen sowohl auf die Oper als auf das Schauspiel, wie denn die mehrfach gebrauchten Worte „Stück, Rolle“ sich auf Beides beziehen. Indes ist in Betreff der Oper noch folgendes Besondere zu bemerken:

- a) Wer eine Zimmerprobe ganz versäumt, zahlt 1 Fl als Strafe.
- b) Kleinere oder größere Versäumnisse werden mit 6 bis 12 Kr bestraft.
- c) Es ist niemand für sich berechtigt, Musikstücke wegzulassen oder einzulegen. Vielmehr gehört dazu die Zustimmung des Musikdirigenten, nächst dem die des Regisseurs. CONTRAVENTIONEN haben eine Strafe von 1 Fl zur Folge.
- d) Der Kapellmeister ist die oberste Instanz im allem, was des Musikalische betrifft, und ist in dieser Beziehung seinen Vorschriften unbedingte Folge zu leisten.
- e) Bei Zimmerproben denen der Kapellmeister nicht beiwohnt, hat der Dirigent derselben die nächste Entscheidung, das nämliche Recht.
- f) So kann in der Regel keinem Sänger zugemutet werden, bei den Proben mit voller Stimme zu singen, doch muss es wenigstens so laut geschehen, dass es dem Dirigenten, dem Orchester und den anderen Sängern, die neben ihn wirken, vollkommen vernehmbar sei, bei Strafe von 30 Kr in Falle deshalb vergeblich gemachter Ermahnung.

§. 56.

Die Sänger dürfen während einer Probe nicht eigenmächtig den Takt angeben, sondern haben dem Dirigenten in diesen und ähnlichen Beziehungen ihre Wünsche bescheiden mitzuteilen, bei Strafe von 1 Fl Noch weniger darf diese Unschicklichkeit bei Vorstellung begangen werden.

X. Strafen und Form ihrer Vollziehung

§. 57

Das gesamte zum Gräflich LEOPOLD LAŽANSKÝschen Schlosstheater gehörige Kunst-Administratives und unter Dienstpersonal hat sich mit diesen, ihn durch die DIREKTION

mitgeteilten Dienstregeln bekannt zu machen, indem Unwissenheit oder Unbekanntschaft niemals angenommen werden soll.

§. 58.

Die Geldstrafe sind bei Wiederholungen der Contraventionsfälle zu verschärfen.

Služební řád pro členy Hraběcího zámeckého divadla Leopolda Lažanského v Chyži

I. Všeobecná ustanovení

§. 1.

Uzavřením smlouvy a vstupem do služebního poměru, resp. angažmá, se každý člen Hraběcího zámeckého divadla zavazuje bezpodmínečně dodržovat stávající nařízení ŘEDITELE Hraběcího zámeckého divadla, i ta ustanovení, která teprve vstoupí v platnost. To se týká především zde stanovených předpisů, jakož i jejich případných dalších změn, a to po celou dobu trvání jeho zdejší služby. Při překročení těchto nařízení bude člen potrestán způsobem, jaký stanovuje tento služební řád, a trestu se podrobí bez námitek.

§. 2.

Zanedbání služby bude potrestáno jednoduchou nebo zosťvenou DŮTKOU udělenou před režií nebo před celým personálem, nebo PENĚŽNÍ POKUTOU, která je pro každého člena stanovena v poměru k jeho gáži tak, že se při gáži přesahující 35 zlatých¹⁴ měsíčně trestní sazba určená těmito předpisy zdvojnásobí (u společných gází manželských párů představuje měřítko trestní sazby polovina této částky).

Trvající neposlušnost, očividná vzpurnost nebo snaha podněcovat ostatní členy divadla proti nařízením vedení, stejně tak pohoršlivý či nemravný způsob života, opravňují k okamžitému propuštění zúčastněného bez uvedení důvodu. Stejně tak i hrubé výtržnosti, například opilství a rvačky, budou trestány okamžitým propuštěním.

§. 3.

U divadla zaměstnaný personál pro garderobu, dekorace, osvětlení aj. obdrží vlastní směrnice. Kdo nebude tyto předpisy dodržovat, bude po jejich opakovaném porušení propuštěn. Pro všechny divadelní personál je ve služebních záležitostech nejbližší instancí vrchní režie. Všichni členové musí přesně dodržovat její nařízení při zkouškách a při představeních, protože se ve všech případech zodpovídají pouze ŘEDITELSTVÍ.¹⁵ Ten, kdo režiséra při jeho službě záměrně vyrušuje, bude potrestán pokutou ve výši od 2 do 5 zlatých. V případě neočekávaného vzpurného jednání nesmí se režie pouštět do slovních sporů, ale musí

---

¹⁴ Míněn tzv. rakousko-uherský zlatý (Österreichischer Gulden), jinak též florin či gulden.

¹⁵ Podle kontextu režisér.

dotyčného člena, který se takto zapomněl, vybídnout ke klidu a o celé záležitosti informovat ŘEDITELE.

§. 4.

Režie si vede vlastní evidenci,¹⁶ do které ihned zapíše objevivší se přestupky a zanedbání služebního řádu se jménem viníků, okamžitě zaznamená i stanovené peněžité pokuty, a pokladně předá potřebnou informaci ohledně srážek z platu.

§. 5.

Zaměstnanci, kteří během zkoušek nebo představení v divadle, v šatně nebo kdekoli v prostorách zámku vyvolají hádku, anebo v ní budou pokračovat, zaplatí pokutu 1 zlatý. Výslovné urážky budou – bez ohledu na to, že dotčený má právo soudního vyrovnání – trestány 2 zlatými. Udělá-li člen souboru opětovně něco takového nebo se bude k ostatním chovat násilnicky, musí očekávat okamžité zatčení, po kterém bude posléze následovat i zvláštní vyšetřování a potrestání – dle situace i okamžité zproštění služby.

§. 6.

Každý člen se má během svého působení na jevišti i v občanském životě zdržet nevhodných poznámek o pravidlech panujících v zámeckém divadle a o jeho ostatních umělcích. Měl by se rovněž svědomitě vyvarovat nepříznivých výroků o plánovaných představeních před publikem. Porušení nařízení bude potrestáno částkou 1–5 zlatých. Zlomyslné pomluvy a křivé obviňování opravňují k okamžitému propuštění ze služby.

§. 7.

Každý člen je zavázán udržovat v čistotě své role a hudební party a pečlivě je uschovávat. Kdo to nebude respektovat a něco ztratí nebo poškodí, ponese zodpovědnost na vlastní náklady.

§. 8.

Kdo se bez povolení vzdálí na noc,¹⁷ dostane pokutu 1 zlatý. V opakujících se případech a po obdržení varování bude pokuta navýšena a může vést až k propuštění bez odškodnění.

§. 9.

---

¹⁶ Míněna kniha pokut (Strafregister), jež se dochovala pro období od listopadu 1879 do února 1880.

¹⁷ Zřejmě myšleno opuštění domu ve velkostatku Struhaře, kde herci bydleli.

Nikdo nesmí bez povolení vystupovat v rámci veřejného koncertu nebo v rámci jiných produkcí pod pokutou od 2 do 5 zlatých.

§. 10.

Pokud jsou na člena odůvodněné stížnosti pro jeho dluhy, je vedení oprávněno prostřednictvím srážek z platu dluh vyrovnat.

§. 11.

Pokud bude členovi souboru bránit v plnění jeho povinností nemoc, oznámí to okamžitě pod pokutou 30 krejcarů¹⁸ vrchní režii. Nejpozději do 24 hodin musí pacient přinést lékařský posudek o svém zdravotním stavu, aby se vyhnul pokutě 1 zlatého. Při prokázaném předstírání choroby, které zamezí uvedení divadelního představení, bude dotyčnému strženo z gáže 5 zlatých.

Při delším trvání nemoci musí lékař ŘEDITELI podat zprávu o stavu pacienta nejméně dvakrát týdně. Člen, který po svém zotavení nenahlásí okamžitě ŘEDITELI, že je zdravý, zaplatí pokutu 30 krejcarů. Člen, který je už nahlášen jako nemocný, smí do doby zotavení opustit svůj byt jen tehdy, pokud lékař považuje jeho pohyb venku za nezbytný. V tomto případě může být po lékaři vyžadováno osvědčení. Porušení tohoto nařízení budou v každém z případů potrestána pokutou 1 zlatý.

§. 12.

Žádný člen neobdrží svoji poslední gáži, pokud předtím v pořádku nevrátí svoje role, garderobu a rekvizity, nebo chybějící kusy plně nenahradí. Kdo svévolně poruší svoji smlouvu a odejde tajně, musí očekávat – kromě proti němu uplatňovaných nároků na odškodnění, resp. standardních pokut – okamžité zveřejnění svého chování v divadelním a jiném tisku, jakožto i zpravení divadelních ŘEDITELSTVÍ.

§. 13.

Oznámení ŘEDITELE personálu budou činěna vhodnými prostředky a členové divadla je během večerních představení musí vzít na vědomí. Případné připomínky k nim musí podat nejpozději do 11. hodiny následujícího dne.

---

¹⁸ Krejcar – Kreuzer (v něm. originálu se používá zkratky Kr.). V převodním vztahu měl 1 zlatý hodnotu 100 krejcarů.

§. 14.

Všechna důležitá obchodní jednání musí probíhat písemně. Pokud v jejich průběhu nechá ŘEDITEL pozvat člena k rozhovoru v divadle nebo v úřední místnosti, musí člen pozvání pod pokutou 30 krejcarů následovat.

Vměšování rodičů a manželů hereček do jejich služebních záležitostí není dovoleno.¹⁹

II. Herecké obory, přidělování rolí, němé role, statování

§. 15.

Třebaže ve SMLOUVÁCH uzavřených mezi Hraběcím zámeckým divadlem Leopolda Lažanského a herci divadla je pro každého jednotlivce označen herecký obor, pro který je přednostně kvalifikován a přijat, lze se dle posouzení ŘEDITELSTVÍ zámeckého divadla v nutných případech od tohoto určení odchýlit. Z tohoto důvodu není žádný z představitelů oprávněn si dělat výhradní nárok na konkrétní roli, nebo odmítnout jinou, pokud je jeho vytoužená role přeobsazena jiným umělcem.

ŘEDITELSTVÍ zámeckého divadla přísluší mimo jiné právo změnit obsazení jakéhokoli kusu nejen po jeho uvedení, nýbrž i během jeho nastudování, k čemuž mohou dát podnět zejména personální změny, nemoci, nebo skutečnost, že se při předběžných zkouškách nebo při zkouškách v divadle ukáže, že herec nedosahuje úrovně, již jemu přidělená role vyžaduje. Je samozřejmé, že toto právo se uplatňuje i tehdy, kdy v již obsazené roli vystoupí host nebo debutant, lhostejno, zda ji dosavadní představitel hrál či nikoli. První představitel role je zároveň v tomto případě povinen přijmout v tomtéž kusu jinou roli. JEDNÁNÍ V ROZPORU s tímto paragrafem bude mít za následek pokutu od 5–10 zlatých.²⁰

§. 16.

Pokud by se umělec domníval, že může proti přijetí jemu přidělené role vznést důvodné námitky, adresuje je ŘEDITELI divadla, který o příslušném případě rozhodne. Ale i když umělec hodlá uplatnit proti přidělené roli námitky, je její okamžité vrácení v každém případě zapovězeno jako pokus o hrubé narušení slušnosti. Začátečník musí vždy přijetí role předběžně potvrdit. Budou-li vznesené námitky považovány za případné, bude mu sporná

---

¹⁹ Za nezletilé dívky podepisovali smlouvy jejich otcové; ti mohli mít námitky například proti obsazení aj.

²⁰ V německém originálu je použit zastaralý termín *Contravention*, tj. porušení smlouvy / dohody.

role znovu odebrána a posléze škrtnuta v předávací knize. JEDNÁNÍ V ROZPORU s tímto paragrafem bude mít za následek pokutu od 30 krejcarů do 2 zlatých. V opakovaných případech může být pokuta zvýšena.

§. 17.

Bude-li herci jemu přidělená role na základě jeho předběžných námitek odebrána, nezbavuje ho to v žádném případě povinnosti převzít jakoukoli jinou roli v téže hře.

§. 18.

Zdráhá-li se člen neústupně převzít roli, k jejímuž provedení je zavázán, je pokutován podle závažnosti situace od 5 zlatých až do výše poloviny měsíční gáže.

§. 19.

K nastudování každé nové činoherní role bude poskytnuto tolik dní, kolik čítá role archů, přičemž nebudou samozřejmě započítány dny, kdy člen hraje nějakou nikoli bezvýznamnou roli. Role, které má herec ve svém repertoáru, musí být schopen zvládnout nejpozději do dvou dnů.

Pro zopakování rolí, které se hrály v běžící sezoně, se poskytne jeden den, vyjma případů, kdy od posledního uvedení hry neuplynulo více než 14 dní, v tomto případě je třeba převzít roli bez zdráhání, je-li k tomu herec vyzván den před představením, v nutných případech dokonce téhož dne. Na zcela malé role se vůbec nebere ohled. K nastudování operní partie bude poskytnuto nejvýše dvakrát tolik času, než jak je stanoveno výše v případě činohry. Kdo se bude tomuto nařízení vzpírat, zaplatí pokutu 2 zlatých a podle okolností a dle §. 17.

§. 20.

Nikdo není osvobozen od povinnosti přijímat němé role. Toto nařízení se netýká pouze těch herců, kteří hrají první role.

III. Ustanovení týkající se repertoáru

§. 21.

Repertoár je zveřejňován písemně každou nedělí. Kdo k němu bude mít námítky, musí je nejpozději do 11 hodin následujícího dne přinést písemně na ředitelství divadla. Pokud tak

neučiní, zavazuje se k dodržení oznámeného repertoáru. Pokud se do 11 hodin druhého dne neobjeví námitka od žádného člena, považuje ředitelství program za závazný. Pouze v případě naprosto neodstranitelných překážek bude představení na platném repertoáru nahrazeno jiným. Takové změny budou pak zveřejněny ve zvláštním nařízení, a členové, kterých se týkají, potvrdí je podpisem (viz paragraf 12).

Kdo poruší stanovený a jím uznaný repertoár z jiného než závažného důvodu (např. kvůli nemoci), zaplatí za každé jím zamezené představení pokutu od 5 zlatých. Tato pokuta může být podle závažnosti daného případu zvýšena až do poloviny jeho měsíčního platu.

§. 22.

Čas pro představení a zkoušky se řídí podle hodin na zámku.

IV. Všeobecná nařízení týkající se zkoušek

§. 23.

Čas určený ke zkouškám všeho druhu je určován ústně a jen ve zvláštních případech pomocí CÍRKULÁŘE,²¹ a každý člen je povinen se o něm během každého večerního představení informovat.

§. 24.

Při všech zkouškách, ať se konají na scéně nebo v místnosti k tomu určené, musí panovat absolutní ticho. Kdo by rušil zkoušku vtipkováním, smíchem, hlukem nebo slyšitelným hovorem za SCÉNOU, kdo tváří v tvář zkoušejícímu jí, pije, nebo se zabývá vedlejšími pracemi, zejména pletením či šitím, zaplatí pokutu od 12 krejcarů do 1 zlatého.

§. 25.

Každá zkouška začíná přesně ve stanovenou hodinu. Pozdní příchod na zkoušku nebo další zanedbání může omluvit jen prokázaná nemoc, pokud je okamžitě oznámena.

V. Čtené zkoušky

---

²¹ (z lat.) = oběžník

§. 26.

U každého kusu, u něhož je nutná čtená zkouška, má se režisér podle možností starat o to, aby byl všem zúčastněným ještě před zkouškou znám. V takovém případě má režisér knihu nechat KOLOVAT, nebo má zajistit přečtení hry. Jak u čtených zkoušek, tak u předčítání hry musí panovat největší ticho. Kdo je poruší, zaplatí pokutu 12 krejcarů až 1 zlatý. Tatáž pokuta postihne ty, kteří pozdním příchodem naruší začátek či průběh zkoušky.

Protože je čtená zkouška základem všech dalších, je nutné číst text plným hlasem, jinak se může stát, že nelze správně posoudit pojetí toho, kdo čte. Výjimky připouští ŘEDITEL²² jen s ohledem na zvláštní okolnosti. Kdo jedná s tímto v rozporu, zaplatí pokutu 1 až 2 zlaté.

§. 27.

Účelem čtené zkoušky je položit základy k mluvené stránce hereckého výkonu, dohodnout se na jeho podobě, případně provést ve hře k jejímu prospěchu krácení. Bez dovolení režiséra nesmí nikdo text své role krátit či pozměňovat. Každý ze zúčastněných je povinen číst podle charakteru své role co možná nahlas a zřetelně, a pokud možno bez nápadných zaváhání.

Každý, o kom se nedá předpokládat, že kus už dokonale zná, musí být na čtené zkoušce přítomen až do konce, byť by měl říci jen několik slov. Při předčítání musí být ale do konce přítomen každý, kdo ve hře účinkuje, i když svou roli už zná. Při porušení tohoto paragrafu následuje pokuta 30 krejcarů.

U čtených zkoušek, které budou avizovány pod názvem KOLACIONOVACÍ,²³ mají být přítomni jen ti, jichž se dané SCÉNY týkají.

VI. Aranžovací a scénické zkoušky

§. 28.

Účelem aranžovacích zkoušek je předběžně seznámit herce se zařízením scény, jež režisér vybral, aby se vlastní divadelní zkoušky nezdržovaly. Přitom je možné ještě číst text role a

---

²² Pravděpodobně zde měl být režisér, viz historický kontext, s. 2.

²³ Kolacionované nebo srovnávací zkoušky (Collationirprobe, též Correcturprobe). Souvisely se čtenými zkouškami a jejich účelem bylo porovnat přepisy jednotlivých rolí a zkontrolovat jejich správné pořadí. K různým typům zkoušek viz heslo „Proben“, in: DÜRINGER Philipp Jakob, BARTHELS Heinrich Ludwig. *Theater-Lexikon. Theoretisch-practisches Handbuch für Vorstände, Mitglieder und Freunde des deutschen Theaters.* Leipzig: Wigand, 1841.

zpívat z notového partu. Protože se na těchto zkouškách možná nepřečtou nebo nepřečpívají všechny scény, má každý ze zúčastněných povinnost být na nich přítomen od začátku.

§. 29.

Totéž pro platí pro zkoušky na scéně, přičemž nedbalost a porušování pořádku s sebou nesou tytéž pokuty, které jsou uvedeny níže u zkoušek divadelních. Někdy mohou být celé čtené zkoušky sloučeny se zkouškami aranžovacími. Také při nich platí tytéž pokuty.

VII. Zkoušky na jevišti

§. 30.

Při první zkoušce na jevišti se může stát, že všechny DEKORACE nebudou ještě zcela uspořádané. Aby mohl herec v tomto případě důkladně zkontrolovat, měly by být na místě a přesně ohraničovat scénický prostor alespoň dveře, jimiž herec přichází a odchází, a dále schody, most²⁴ a nábytek, který využívá.

§. 31.

Už na první divadelní zkoušce se od herců požaduje, aby uměli text mechanicky zcela zpaměti a aby zřetelně naznačovali hru. Zkoušení s napsanou rolí či zpěvním partem již při ní není dovoleno. Kdo pochybí proti tomuto nařízení, zaplatí pokutu od 30 krejcarů.

§. 32.

Začátek každého JEDNÁNÍ je na scéně a v šatnách ohlášen zazvoněním zvonku.

§. 33.

Při všech zkouškách na jevišti vstoupí každý pod pokutou 6 krejcarů na SCÉNU přesně na svou narážku. Herec neomlouvá, když tuto narážku nemá ve své roli poznamenanou, protože je jeho povinností se o správnosti věci přesvědčit během čtené zkoušky nebo prohlédnutím knihy před zkouškou na jevišti. Všechny narážky, po nichž má vystoupit, mu napoví scénárium,²⁵ jež bude k dispozici k nahlédnutí za scénou. Kdo zdrží začátek zkoušky pozdním

---

²⁴ Originální znění: Brücke. Vyznačovaly vyvýšená místa jeviště, v dn. terminologii praktikáble (viz heslo Brücke – Bühnengerüst, in: UNRUH, Walther. *ABC der Theatertechnik. Sachwörterbuch*, Halle-Saale 1950, s. 32).

²⁵ Scenárium (Szenarium), dnes se používá termínu režijní kniha.

příchodem, zaplatí 12 krejcarů.

Kdo bude muset být přivolán na začátek zkoušky nebo v jejím průběhu z prostor mimo divadlo, zaplatí 15 krejcarů. Častější opakování zmíněného prohřešku může být považováno za rušení zkoušky a potrestáno pokutou dosahující až poloviny měsíční gáže.

§. 34.

Při všech zkouškách na scéně, vyjma aranžovacích, nesmí vstoupit do proscénia a do zbývajících prostorů scény nikdo, kdo nebyl vyzván vedoucím zkoušky, stejně jako nesmí herec přijít na místo svého výstupu přes scénu. Kdo má vystoupit, musí dojít – stejně jako večer během představení – na místo zadem za DEKORACEMI. Dveře, jimiž se přichází nebo odchází, by měly být otevřené nebo se otevřít jen tehdy, kdy to děj výslovně vyžaduje. Během zkoušky má také každý herec zaujmout právě to místo, které odpovídá ději a pokynům režie, nesmí sedět, pokud má stát, a stát, když má sedět. Dále má být herec přítomen na scéně tak dlouho, jak to vyžaduje jeho předepsané jednání, a to i když nemluví, a po odchodu by měl zůstat v blízkosti, dokud neskončí jednání, nebo dokud se jiným bezpečným způsobem neujistil, že režisér nebude požadovat opakování jeho výstupu. Konečně si herci musí během zkoušek dobře poznamenat děj hry a výstupy, v nichž neúčinkují. PORUŠENÍ tohoto ustanovení bude potrestáno pokutou 6 krejcarů za každý jednotlivý případ.

Mužský herecký personál by měl zkoušet bez pokrývky hlavy, pokud děj nepřináší opak, v tom případě se to dokonce vyžaduje. Používání holí, deštníků, nebo podobných rekvizit je zakázáno, pokud tyto předměty nesouvisí s dějem hry. Dámy by neměly zkoušet v takovém oděvu, který zabraňuje volnému pohybu paží a rukou. Proti takovýmto případům porušení řádu se bude postupovat buď okamžitým udělením důtky, nebo pokutou jako v předešlém případě.

§. 35.

Pro každý kus může být stanovena jedna hlavní zkouška. Herci by k ní měli přistupovat jako k plnohodnotnému prvnímu představení; proto je nutno na ní mluvit plným hlasem. Od herců se dokonce výjimečně požaduje, aby tam, kde se vyskytují neobvyklé kostýmy a podobné věci, zkoušeli na proscéniu v kompletním oblečení, pokud to ŘEDITEL vyžaduje. V případě zvláště obtížných rolí zůstává na ŘEDITELI, aby herci dovolil pouze markýrovat,²⁶ aby šetřil

---

²⁶ Markýrování = naznačování zamýšleného způsobu řeči nebo pohybu, předstírání.

síly na představení. To se však může stát jen výjimečně. Kdo bez mimořádného povolení na hlavní zkoušce nehraje a nemluví jako při představení, podléhá pokutě do výše 2 zlatých.

VIII. Představení

§. 36.

Ve dnech, kdy se hraje, smí se člen divadla pod pokutou 30 krejcarů vzdálit ze svého bytu pouze natolik, aby mohl být bez obtíží přivolán. Z tohoto důvodu by měl prostřednictvím dalších obyvatel domu nebo pomocí cedulky na dveřích dát vědět, kde ho lze nalézt. Bude uvítáno, když se členové divadla dostaví hodinu před začátkem představení do zámeckého divadla.

§. 37.

Pořadí v šatnách a při česání je dáno pořadím, v jakém osoby v představení vystupují, herci pozdějších scén a jednání dají přednost dříve zaměstnaným. Pokud se tito v pravý čas v šatně nenacházejí, je jejich vina, že budou muset čekat, a nemohou tak zapříčiněné zdržení svalovat na garderobiéra a vlásenkáře.

§. 38.

Podle řádu má být každý, kdo hraje v prvním jednání, v šatně přítomen hodinu před představením a čtvrt hodiny před jeho začátkem by měl být herec kompletně oblečen. Pokud mu v tom zabraňuje nedbalost personálu šatny, herec to neprodleně nahlásí režisérovi.

§. 39.

Čtvrt hodiny před začátkem představení dává inspicient²⁷ zvonkem znamení, na začátku přede hry druhé. Dirigent orchestru začne s přede hrou zároveň se zvonkem, bez dalších znamení z jeviště. Zmešká-li některý člen divadla vlastní vinou začátek představení, a to tak, že není možné začít s posledním taktem přede hry, vystavuje se pokutě 30 krejcarů. Na konci každého jednání a na začátku následujícího zvoní inspicient pokaždé znovu.

---

²⁷ Inspektor, též inspicient (Inspizient), §: 48 mluví o inspicientovi, zde zmíněn „Inspektor“. Zřejmě šlo o synonyma, což potvrzuje i divadelní slovník. DÜRINGER Philipp Jakob, BARTHELS Heinrich Ludwig. *Theater-Lexikon: Theoretisch-practisches Handbuch für Vorstände, Mitglieder und Freunde des deutschen Theaters*. Leipzig: Wigand 1841, s. 597.

§. 40.

Kdo se mezi obrazy musí převléknout, má to pod pokutou 12 krejcarů předem oznámit režisérovi. Na převlečení je k dispozici nejvýše 15 minut od doby, kdy ten, jehož se toto týká, opustil scénu. Za každou minutu navíc je sazba 12 krejcarů pokuty.

§. 41.

Kdo vystoupí příliš brzo, příliš pozdě, z nesprávné strany, zaplatí 12 krejcarů.

§. 42.

Kdo zmešká celý výstup, zaplatí pokutu 30 krejcarů. Pokud bude viníkovi prokázáno, že tak učinil záměrně, bude s ním nakládáno podle paragrafu č. 2.

§. 43.

Kdo ale zamešká celé představení, lhostejno jak velká nebo malá jeho role je, vystavuje se pokutě 5 zlatých. Pokud tak učiní záměrně nebo ze zlé vůle, může se tato pokuta zvýšit až k odebrání poloviny měsíční gáže.

§. 44.

Kdo na zkouškách nevykoná to, co je smluveno, ať se to týká aranžmá, obsluhy, hry nebo kostýmu, zaplatí, pokud se tak stalo z nedostatku pozornosti, pokutu 30 krejcarů, pokud se jednalo o záměr, zaplatí 2 zlaté. Kdo někomu jinému záměrně pokazí roli, zaplatí pokutu 5 až 10 zlatých.

§. 45.

Kdo se pro představení nenaučil řádně svou roli, propadá pokutě 2 zlatých. Ukáže-li se, že herec dělá stále tutéž chybu, což soubor častěji ruší, může příslušného člena ŘEDITELSTVÍ zneschopnit a navrhnout rozvázání SMLOUVY.

§. 46.

Extemporování²⁸ je zakázáno pod pokutou 1 zlatého. Doplnky a změny, o nichž umělec věří, že zvýší účinek jeho role nebo uváděného kusu, si má domluvit na zkouškách s režii.

V moderních fraškách a veselohrách se extemporování dovoluje, pokud spočívá

---

²⁸ Improvizace mimo rámec hry. Většinou se týkala mluveného projevu, ale mohla být i pohybová s výraznými gesty.

v jednotlivých žertech a hříčkách a neobsahuje nic nevhodného a pohoršlivého. Proto dotyčný za každé slovo nese odpovědnost.

Přesné NAPODOBOVÁNÍ známých osobností, pokud přímo nepatří k roli, je zakázáno; zakrývání nebo opravování náhodných rozpaků či zadrhnutí při hře je všude dovoleno, ba žádoucí.

§. 47.

Žádný z účinkujících nesmí pod pokutou 12 krejcarů překročit čáru vyznačenou v popředí přes jeviště, také nesmí vstupovat dále do kulis, než jak to dovoluje tam vyznačená linie.

§. 48.

Rekvizitář a inspicient jsou povinni předat každému představiteli nezbytnou rekvizitu před začátkem představení. Pokud si ji představitel zapomene vzít s sebou na dotyčný výstup, zaplatí pokutu 15–30 krejcarů.

§. 49.

Kdo rekvizitu po použití rekvizitáři nebo garderobiérovi nevrátí a ztratí jí, je povinován ztrátu nahradit ve výši ceny ztraceného předmětu.

§. 50.

Nikommu, kdo v představení zrovna nehraje, není dovoleno sledovat představení z kulis. Také není dovoleno účinkující osobě vstupovat na scénu během představení ani mezi jednotlivými jednáními, pokud ji k tomu nepřinutí nějaká závažná příčina, v kterémžto případě má dotyčný informovat režii nebo inspicienta. JEDNÁNÍ V ROZPORU s tímto paragrafem se trestá peněžní pokutou 30 krejcarů.

§. 51.

Pomocnému personálu a garderobiérkám je zakázáno zdržovat se za scénou, s výjimkou, že to povolí REŽIE. Panstvo ručí za své služebnictvo, kdo pochybí proti tomuto nařízení, zaplatí pokutu 24 krejcarů.

§. 52.

Všichni mužští herci musí na požádání převzít povinnost oznámit publiku závažná sdělení, pokud je to možné v jakémkoli černém oděvu; kdo odmítne oznámení přednést, vystavuje se pokutě 1 zlatého.

§. 53.

Jakákoli jiná oslovení publika jsou pod pokutou 2 zlatých zakázána. Urážky publika slovy nebo výrazem tváře budou mít za následek nejtvrďší disciplinární potrestání, a podle okolností až výpověď.

§. 54.

Když je účinkující větší částí publika vyvolán, musí vyjít na scénu a němou poklonou vyjádřit svůj dík. Když účinkujícího odmění publikum potleskem během jeho výstupu nebo po jednotlivém pěveckém čísle, nesmí jej účinkující oplatit úklonou. Jen ten, kdo je při příchodu odměněn aplausem, necht' za to co nejdiskrétněji pohybem poděkuje. JEDNÁNÍ V ROZPORU s tímto paragrafem bude v každém jednotlivém případě potrestáno 30 krejcarů.

IX. Nařízení týkající se především opery

§. 55.

Všechna předchozí ustanovení platí pro činohru i operu, na obojí se vztahují též mnohokrát používaná slova „divadelní kus“ a „divadelní role“. V případě opery je nutné upozornit ještě na tyto zvláštnosti:

- a) Kdo zcela zmešká korepetice, zaplatí pokutu 1 zlatý.
- b) Menší nebo větší prohřešky budou pokutovány od 6 do 12 krejcarů.
- c) Nikdo není oprávněn o své vůli vynechávat nebo vkládat hudební čísla. Navíc je k tomu třeba souhlasu dirigenta a posléze režiséra. JEDNÁNÍ V ROZPORU s tímto nařízením je trestáno pokutou 1 zlatý.
- d) Kapelník je nejvyšší instancí ve všem, co se týká hudební složky představení, a v tomto ohledu mají být jeho nařízení bezpodmínečně plněna.

e) Při korepeticích, na nichž kapelník není přítomen, rozhoduje dirigent, který má v takovém případě stejná práva jako kapelník.²⁹

f) Od žádného zpěváka se zpravidla nemůže požadovat, aby na zkouškách zpíval plným hlasem, ale musí zpívat natolik nahlas, aby to dirigent, orchestr a ostatní zpěváci, kteří s ním vystupují, dobře slyšeli. Pokuta 30 krejcarů bude zpěvákovi udělena v případě, že bude pro to marně napomínán.

§. 56.

Zpěváci nesmí během zkoušky svévolně udávat takt, nýbrž dirigentovi v tomto a podobných případech bez nároků sdělit svá přání, a to pod pokutou 1 zlatý. Ještě méně je dovoleno se takto nevhodně chovat při představení.

X. Pokuty a způsob jejich vymáhání

§. 57.

Veškerý umělecko-administrativní a služební personál patřící k Hraběcímu zámeckému divadlu LEOPOLDA LAŽANSKÉHO se má prostřednictvím ŘEDITELSTVÍ s těmito služebními pravidly seznámit do té míry, že se na nevědomost a jejich neznalost nebude moci nikdy odvolávat.

§. 58.

Peněžní pokuty se budou zvyšovat při opakujících se prohřešcích.

---

²⁹ Kapelník mívá často pomocníka (druhého kapelníka), který připravoval hudbu na zkouškách. Dirigent byl kapelníkovi podřízen.